
Zakladatelské sny

Poznámka k referátu doc. dr. Marie Benešové

František Šmejkal

Doslovný a přenesený význam slova sen mají mnoho společného. V přeneseném významu označuje sen touhu po splnění nějakého obtížně dosažitelného přání nebo předsevzetí. V historii jsme se však nejednou stali svědky toho, že skutečný sen fungoval jako spolehlivý prostředek k dosažení nějakého "vysněného" cíle. Mohlo tomu tak být proto, že ve všech světových kulturách a donedávna i v kultuře evropské byla snu přikládána mimořádná důležitost. Většinou byl považován za prostředek přímé komunikace s bohy, za osudové vnuknutí, za předzvěst budoucích událostí, za orákulum, jež bylo třeba bezodkladně vyplnit. Sen dával následnému jednání zvláštní autoritu a neoddiskutovatelnou oprávněnost.

Zvláštní kategorii mezi těmito historickými sny tvoří tzv. zakladatelské sny, vztahující se k založení nebo renovaci kultovních staveb či soch, k nimž dalo snícím většinou přímý pokyn příslušné božstvo, světec nebo světice. Zakladatelské sny, ať už skutečné, nebo legendární, mají velmi dlouhou tradici. Nejstarší doklady nalézáme ve starověké Indii a Egyptě. V jižní Indii existuje hinduistický chrám z doby kolem 1900 př.n.l., který byl inspirován snem jednoho poutníka k posvátné řece Gangu. O jiném snu nám podává zprávu stéla na sfinze v Gíze. Dozvídáme se z ní, že princ Tutmosis, syn Amenofise II., usnul jednou na lovu ve stínu velké sfingy, která jej ve snu oslovila, předpověděla mu, že se stane vládcem a požádala jej, aby ji vyprostil z písku, do nějž byla už skoro celá zavátá, což princ, když se stal faraónem Tutmosisem IV., skutečně učinil. S podobnými příklady se setkáváme i ve starověkém Řecku. Např. Pausanias (II, 32, 6) vypravuje, že v argolidské Trezéně vybudovali svatyni na počest Pana zachránce, protože ve snu vyjevil jednomu městskému úředníkovi účinná opatření proti strašné epidemii, která zachvátila město. Tuto tradici, podobně jako mnohé jiné, přijalo i křesťanství. K nejstarším a nejznámějším příkladům patří legenda vážící se k založení basiliky Panny Marie Větší v Římě. Podle ní se za časů papeže Liberiana, tj. kolem roku 360 n.l., zjevila ve snu jednomu římskému patriciovi P. Marie a přikázala mu, aby jí vystavěl chrám na místě,

které bude brzy pokryto sněhem. Tato neobvyklá událost se přihodila 5. srpna, uprostřed parného léta, a proto se bazilice Santa Maria Maggiore také říká Panna Marie Sněžná. O málo pozdější případ je zaznamenán ve Zlaté legendě Jakuba de Voragina a několika jejích variantách. V roce 590 byl v Římě mor a konala se procesí na jeho utišení. Tu měl papež Řehoř I. sen (či vidění), jak si archanděl Michael, stoje nad Hadrianovým mausoleem, otírá zakrvácený meč a zasouvá jej do pochvy. Nato mor ustal a Řehoř I. dal přebudovat mausoleum na Andělský hrad.

Podobných příkladů existuje víc a některé z nich se váží i k českým zemím. Za všechny jmenujme alespoň legendu o založení břevnovského kláštera z Hájkovy kroniky. Když sv. Vojtěch a kníže Boleslav II. uvažovali o založení benediktinského kláštera v okolí Prahy, měli tutéž noc stejný sen. Zdálo se jim o studánce, z níž pil jelen, a z nebes dostali příkaz založit klášter právě zde. Ráno se oba vydali na místo, které se jim zjevilo ve snu, a setkali se u pramenu, z něhož se právě napájel jelen. Obdobné zakladatelské sny máme doloženy i ve Zbraslavské kronice k založení místního kláštera, na obraze J.P. Molitora v kostele P.Marie v Zaječově, jiné se váží k založení kláštera v Dolním Ročově, kostela v Sedlci atp.

Sen Václava Michala Pešiny z Čechorodu o dostavbě katedrály sv. Víta lze situovat do této tradice zakladatelských snů, kterou jako vzdělaný duchovní s největší pravděpodobností znal. Pak by bylo možné uvažovat o Pešinově snu, zveřejněném až roku 1844, jako o podvrženém snu, jímž chtěl dodat svému úsilí o dostavění katedrály větší autoritu a doložit ji požehnáním shůry. Je ovšem stejně dobře možné, že se jednalo o skutečný sen, do něž se u vlastenecky cítícího faráře vtělila jeho touha po obnovení národní slávy a svébytnosti, manifestovaná právě na nejprestižnější církevní památce, pocházející z doby největšího rozkvětu českého státu. Takový sen se pak mohl stát vnitřním motorem jeho neúnavného úsilí o dostavbu katedrály a tím i klasickou ukázkou nervalovského přelévání snu do života. Nezapomínejme, že Pešina jej zveřejnil v době, v níž sen opět nabyl ve vážnosti, a to jak v očích básníků, tak vážných vědeckých pracovníků. Už v roce 1835 probouzí Karel Sabina v Květech zájem o zapisování a studium snu a z téhož roku pocházejí snové záznamy Karla Hynka Máchy a Karla Jaromíra Erbena. O vědecké zhodnocení snu se tehdy pokusil i Jan Evangelista Purkyně ve stati *Wachen, Schlaf, Traum und verwandte Zustände* (1846 in *Wagners Handwörterbuch der Physiologie*). V takovém dobovém kontextu mohl pak sen ovlivnit i tak závažnou akci, jako byla dostavba katedrály. Tím spíše, že v Pešinově případě se spojila dávná tradice zakladatelských snů se zcela aktuální romantickou revalorizací snu, který se stal znovu významným inspirátorem života i umění.